

SIGURNOST UČENIKA KAO PRETPOSTAVKA KVALITETNE NASTAVE

Prof. dr. Milan Matijević
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak: Prema teoriji Abrahama Maslowa o osnovnim ljudskim potrebama potreba za sigurnošću je navedena kao temeljna potreba (pored fizioloških potreba). Da bi učenici mogli očekivati zadovoljavanje ostalih (psiholoških) potreba treba zadovoljiti fiziološke potrebe i potrebu za sigurnošću. Potreba za sigurnošću može biti ugrožena u kući, na putu do škole, u školskom dvorištu, u školskim hodnicima i sanitarnim prostorima te u učionici.

Roditelji i učitelji imaju dužnost pomoći osiguravanje zadovoljavanja sigurnosti kao temeljne potrebe. Najčešće je zadovoljavanje te njihove potrebe ugroženo od strane drugih učenika škole koju pohađaju, ali i od strane učenika te maloljetnih i odraslih osoba koje ne pripadaju školi koju učenik (dijete) pohađa. Nažalost, katkad neprimjerenim postupcima sigurnost učenika ugrožavaju i njihovi roditelji te ponekad učitelji. Strah od škole je važan pokazatelj neodgovarajućeg zadovoljavanja učenikove potrebe za sigurnošću.

Učenik koji je pod stresom ili u strahu, bez obzira na uzrok, ne može sudjelovati normalno u nastavi. Dalje, u razrednom kolektivu u kojem se neki učenici osjećaju nesigurno, ne može se organizirati kvalitetna nastava niti efikasno učenje. Odrasli (roditelji i svi zaposlenici škole) su dužni pažljivo pratiti uzroke zbog kojih se kod učenika javljaju stres i strah te raditi na njihovom uklanjanju kako bi svaki učenik mogao u nastavnom procesu optimalno ostvariti i potvrditi osobne mogućnosti.

Škola koja je za zadovoljavanje potreba djece i mladih otvorena samo 175 dana u godini nije racionalno i dovoljno iskorištena. Školski prostori su skupi za držati zatvorene 190 dana godišnje. Uvođenjem odgovarajućih dodatnih zaposlenika ili dežurstava u školske zgrade moglo bi se omogućiti korištenje školskih prostora i u danima kada se ne organizira nastava.

Ključne riječi: osnovne ljudske potrebe, sigurnost, kvaliteta nastave, obvezno školovanje, primarno obrazovanje, sekundarno obrazovanje

Uvod

Davno je njemački filozof Karl Marx napisao: Da bi se čovjek bavio filozofijom, mora prije toga jesti. Američki psiholog Abraham Maslow je to opširnije objasnio u poznatoj teoriji koja objašnjava osnovne ljudske potrebe. Ukratko, logika i filozofija te teorije može se kazati rečenicom: Da bi se neka osoba bavila ugodnim i važnim životnim aktivnostima (igra, učenje, rad, putovanja...) treba prije toga zadovoljiti svoje temeljne potrebe (fiziološke potrebe i potrebu za sigurnošću).

Ovdje ćemo pokušati dovesti u vezu potrebu za sigurnošću s važnim ljudskim aktivnostima kao što su igra, učenje i rad, a koje prema Maslowljevoj teoriji spadaju u psihološke potrebe (prema Vizek Vidović i suradnici, 2003, str. 210). L. Bogнар (Bognar i Matijević, 2002) govori o biološkim potrebama, socijalnim potrebama i potrebama za samooaktualizacijom. Potreba za sigurnošću spada u biološke potrebe. S tim u vezi govori se o egzistencijalnim sadržajima i aktivnostima, zatim o socijalnim te humanističkim sadržajima i aktivnostima.

Polazimo, dakle, od pretpostavke da će se u školi događati ugodne, kvalitetne i korisne aktivnosti ako su kod svih subjekata zadovoljene osnovne potrebe. Glavni subjekti događanja

u školi, odnosno školskih aktivnosti, su učenici i učitelji¹. Nastava predstavlja zajednički rad učenika i učitelja (više kod Bognar i Matijević, 2002). To znači da će se u školi moći organizirati kvalitetna nastava ako se svi sudionici osjećaju sigurno, odnosno ako su oslobođeni svih izvora straha i stresova.

Što je kvalitetna nastava?

Kvaliteta nastave je višeznačan i složen didaktički pojam koji je teško odrediti s nekoliko rečenica. Taj izraz podrazumijeva definiranje i objašnjavanje više različitih varijabli te uloga i aktivnosti glavnih subjekata. Za ovu svrhu zadovoljit ćemo se izdvajanjem i objašnjavanjem najjednostavnijih odrednica (suvremene) nastave.

Konstatirali smo da nastava predstavlja (podrazumijeva) zajednički rad učenika i učitelja. Da bi takav rad bio ugodan za sve sudionike, te efikasan i kvalitetan u didaktičkom smislu, ti subjekti se moraju dogovarati o sadržaju i pravilima radnih aktivnosti, zatim trebaju surađivati prilikom izvršavanja dogovorenih zadataka te sudjelovati u zajedničkom vrednovanju procesa i postignutih rezultata (više kod: Bognar i Matijević, 2002; Matijević i Radovanović, 2011). Dogovor s planiranjem, zatim realizacija i evaluacija, predstavljaju osnovne etape zajedničkih aktivnosti učenika i učitelja. To podrazumijeva i stalno zadovoljstvo sudjelovanjem u tim aktivnostima od strane svih sudionika koje je oslobođeno strahova i stresova. Uzroci straha i stresa ponekad su izvan škole, ponekad u školi, a ponekad i u razrednom odjelu (Berk i sur. 2007; Domović, 2004; Zloković i Bilić, 2004; Bilić i Zloković, 2006;).

Uz temu koja je naznačena u naslovu ovog teksta posebno nas zanima utjecaj sigurnosti učenika na zadovoljstvo sudjelovanjem u nastavnim procesima odnosno u nastavnim aktivnostima. Zadovoljstvo i ugoda vezana uz sudjelovanjem u nastavnim procesima u novijoj didaktičkoj i pedagoškoj literaturi označava se izrazima razredno-nastavno i školsko ozračje.

U nastavi koja treba danas zadovoljavati razvojne potrebe djece i mladih se očekuju stalne i raznovrsne aktivnosti učenika. To ne može biti samo sjedenje, slušanje i gledanje te odgovaranje na pitanja koja postavljaju učitelji. Očekuje se da učenici istražuju, otkrivaju i rješavaju probleme, zatim da razgovaraju i postavljaju pitanja. Za izvršavanje dogovorenih zadataka trebat će ponekad individualno u vrijeme zajedničke nastave odlaziti u knjižnicu (multimedijsko središte škole), a ponekad možda i otići izvan školske zgrade radi prikupljanja podataka ili materijala za učenje i aktivnosti u učionici. Za izvršavanje nastavnih zadataka u učionicama i kabinetima se nalazi moderna i skupa oprema (napose u kabinetima za informatiku, fiziku, kemiju, biologiju, glazbenu kulturu i brojne nastavne predmete u strukovnim školama).

U tako shvaćenoj nastavi mogu sudjelovati (učiti) samo učenici koji su oslobođeni svih vidova straha i stresa, u razredu, u školi te izvan školske zgrade.

(Ne)sigurnost učenika osnovnoškolske dobi

U mnogo stručnih i znanstvenih tekstova o školstvu na hrvatskom jeziku mnogo je puta objavljeno da primarno obrazovanje (osnovna škola) u Njemačkoj traje četiri godine (razreda), a u Berlinu i Brandenburgju šest godina (razreda). Također, u mnogo tekstova smo mogli pročitati da obvezno školovanje u Finskoj traje devet razreda (godina).

---

¹ U ovom tekstu pojam "učitelj" označava svaku osobu koja poučava u osnovnim i srednjim školama bez obzira na spol, struku i stupanj školovanja.

Međutim, rijetko se naglašava da se u svim njemačkim savezanim državama za učenike četvero razredne (ili šest razredne) osnovne škole nastava organizira u posebnim školskim zgradama koje su u pravilu fizički odvojene od zgrada i drugih prostora gdje se odvija nastava za sekundarno obrazovanje (1. stupanj)! Također, rijetko se može pročitati da je i u Finskoj nastava za učenike koji pohađaju primarni stupanj obvezne škole (prvih šest razreda) organizirana u zgradama koje su odvojene o škola u kojima se organizira nastava za viši stupanj obveznog školovanja (ISCED, sekundarno obrazovanje 2). I tako je to u tim državama u proteklih trideset ili pedeset godina.

Odluka o tome da se nastavne aktivnosti primarnog i sekundarnog obrazovanja organiziraju u različitim (odvojenim) zgradama nije donesena na nekoj sjednici ministarstva školstva, nego je to rezultat višegodišnjih promatranja i stručnih rasprava. Kako je poznato, u proteklih pedeset godina u Hrvatskoj učenici primarnog i višeg stupnja obvezne škole imaju nastavne aktivnosti u istim zgradama, a često i u istim učionicama. U istoj učionici do podne sjede učenici sedmog razreda, a poslijepodne učenici drugog ili trećeg razreda (ili obrnuto). Naravno, da ta činjenica bitno utječe na kvalitetu nastavnih aktivnosti, a i na mogućnost organiziranja nastavnih aktivnosti bez izvora stresa i straha.

Zašto ove činjenice ističemo uz ovu temu?

Prvo, zbog veliko broja razreda (8, 9 ili 10) u obveznoj školi neke države, imamo škole s velikim brojem učenika. Teško je ne složiti se s tvrdnjom da je lakše organizirati rad učenika i učitelja u školi koja broji 300 (ili manje) učenika negoli u školi koja broji 600 ili 800 učenika. Četvero razredne ili šest razredne osnovne škole u Njemačkoj ili Finskoj broje između 200 i 300 učenika.

Drugo, osim vršnjačkog nasilja među učenicima istog razrednog odjela ili paralelnih odjeljenja, mnogo je češće i opasnije nasilje starijih i jačih učenika nad slabijim i mlađim učenicima. Mobing starijih i jačih nad slabijima i mlađim učenicima je jedan od najstarijih i najrasprostranjenijih vidova zlostavljanja u školama (Vasta i sur., 1998; Zloković i Bilić, 2004).

(Nes)sigurnost učenika srednjoškolske dobi

Tijekom veljače 2013. godine, nekoliko dana sve dnevne novine u Hrvatskoj izvještavaju i opisuju rješavanje sukoba dvojice tinejdžera u jednoj zagrebačkoj srednjoj školi. Uzrok: bezazleno zafrkavanje zbog djevojke. Ishod: slomljena jagodična kost s ugradnjom dvije pločice i nekoliko vijaka u glavu stradalog mladića. Sličnih naslova bile su pune dnevne novine u proteklih godinu dana, npr. dvije tinejdžerice se fizički obračunale u školi! Otimanje mobitela, novaca ili drugih vrijednih stvari od mlađih i nejakih učenika više nije vijest.

I dok je u osnovnoj školi više fizičkog naguravanja, bacanja torbi i drugih stvari, u srednjoj školi (sekundarno obrazovanje 2. stupanj) prevladava sofisticirano psihološko i verbalno nasilje, a u najnovije vrijeme i mobing putem virtualnih društvenih mreža (tzv. cyberbulling). Ti vidovi nasilja jednako su prisutni kod muške i ženske populacije učenika (Bouillet i Bijedić, 2007).

Tinejdžersko doba (doba odrastanja i sazrijevanja) donosi pred mlade osobe mnogo izazova i iskušenja. Školovanje i nastava jesu glavne ili osnovne aktivnosti koje trebaju izvršavati na putu stjecanja svjedodžbe o zrelosti, ali na njihovim listama prioriteta nalaze se razni drugi sadržaji i aktivnosti (više kod: Pastuović, 1997; Vasta, i sur. 1998; Vizek Vidović i sur., 2003). Posebno se njihovo traženje i nesnalaženje manifestira u izvannastavnom i izvanškolskom vremenu. To je vrijeme koje oni nastoje popuniti sadržajima i aktivnostima

koji su bitno različiti od onih koji su im omogućeni u nastavnom procesu i školskim prostorima. Vrijeme provedeno u školskoj zgradi prije nastave, u vrijeme odmora (ili „rupa“ u rasporedu) koriste se za planove i dogovore o tome što će se raditi poslije nastave, u vrijeme vikenda ili u vrijeme školskih praznika. Često su to razni individualni i grupni projekti koji uključuju eksperimentiranje s pušenjem, alkoholom, drogom i drugim vidovima neprimjerenog i neprihvatljivog ponašanja (Bouillet i Bijedić, 2007; Opić i Jurčević Lozančić, 2008). Roditelji i nastavnici žive u uvjerenju da je dovoljno tu populaciju informirati i upozoriti na opasnosti tih neprihvatljivih vidova ponašanja. Međutim takva pedagogija u kojoj su najfrekventnije rečenice „To ne smijete činiti!“ ili „Djeco, budite dobri!“ ne pokazuje se djelotvornom. Mnogo su se korisnijima i učinkovitijima pokazale pedagogije koje podrazumijevaju dogovore, razgovore, nadzor, suradnju i razne projekte (sportske, radne, glazbene, istraživačke i sl.) u kojima se stječu i razvijaju socijalne vještine važne za sazrijevanje i kvalitetno odrastanje (više kod: Nelsen, 2003).

Najviše problema u svom odrastanju mladi imaju zbog nedostatka kompetencija za (samo)organiziranje vlastitog slobodnog vremena te zbog nesnalaženja u vlastitom spolnom životu i odnosima prema suprotnom spolu. Učitelji se ne snalaze u odgoju za ova važna pitanja i kompetencije, a njihovi kontrolori (školski nadzornici) se uglavnom zanimaju za ostvarivanje programa koji (barem ne do sada!) nije uključivao i znanja te spomenute kompetencije u svezi organiziranja slobodnog vremena i komuniciranja s pripadnicima suprotnog spola.

„Pedagoški“ zaštitar/zaštitarka u školi?

Prije nekoliko godina dnevne novine su objavile vijest: Učenica (11 god.) upala u školu kroz krov (tijekom ljetnih školskih praznika). Možemo se ozbiljno zapitati: Što je subjekt (tako se u stručnoj literaturi titulira učenike!) tražio na krovu objekta (škole)?

Svaka pomisao da se u osnovne i srednje škole uvedu neke druge odrasle osobe kao stalni ili povremeni zaposlenici izazvat će velike rasprave. Najviše je prijedloga za zapošljavanje u školama više stručnih suradnika različitih profila (pedagoga, psihologa, socijalnih pedagoga, rehabilitatora), a u novije vrijeme i zapošljavanje profesionalnih zaštitara (prostora, opreme i ljudi). Uz sve te prijedloge uvijek se ima u vidu pomaganje u organizaciji boravka učenika u školi u vrijeme nastavnih dana (i aktivnosti). A nastavnih dana je tijekom školske godine 175! Malo je onih koji razmišljaju da se u školskim prostorima mogu (i trebaju) organizirati razni programi i aktivnosti za učenike barem 300 dana tijekom godine (više kod Puževski, 2002).

Kao glavni argumenti protiv angažiranja novih profesionalnih odraslih osoba navode se nedostatak novca za ta radna mjesta. Međutim, slikovito tu logiku pobija stara narodna izreka: Tko žali na čavle izgubi i potkovu!

Imaju li veze čavli, potkova, zaštitari, školski kurikulumi itd.?

Imaju! Štednja na jednoj stavki često uzrokuje štetu na drugim područjima (stavkama)! Koliko li je samo mladih tinejdžera (dječaka i djevojaka) skrenulo u svom razvoju na krivi put samo zato što nisu imali odgovarajuću pomoć, nadzor, tretman odraslih i kompetentnih osoba? Mnogo djece i mladih je krenulo krivim životnim putovima samo zato što se nisu snalazili u onom vremenu kada nisu imali nikakvih obveza u školi. Njihovo slobodno vrijeme se pretvorilo u anarhiju i delinkventno ponašanje. Njihova terapija i vraćanje na pravi (normalni) životni put stoji društvenu zajednicu daleko više od plaćanja nekoliko stotina (pa čak i tisuća) novih zaposlenika u osnovnim i srednjim školama.

Ako bi se u svaku osnovnu i srednju školu zaposlile po tri odrasle, stručne i kompetentne osobe, to bi državu stajalo manje od novaca koji se troše na sprečavanje i terapiju posrnulih delinkvenata u ovoj državi.

Što bi trebala biti zadaća takvih zaposlenika? Koje kompetencije bi takve osobe trebala steći prije preuzimanja takvih uloga?

Kontrola osoba koje ulaze i izlaze iz škole mogao bi biti jedan važan posao takvih osoba, ali nikako ne i jedini. Sjedenje u nekoj kabini ili sobici na ulazu u zgradu može se odnositi na jedan dio radnog vremena, ali nikako ne i na čitavo radno vrijeme. Radno mjesto takve osobe bi trebala biti cijela školska zgrada i prostor oko zgrade, ovisno o dobu dana, dobu nastave, školske ili kalendarske godine. Ne treba posebno naglašavati da se misli na mogućnost angažiranja na tim poslovima pripadnika/pripadnica oba spola. Takvi bi zaposlenici škole trebali predstavljati, u stanovitom smislu, produženu ruku ravnatelja, pedagoga i učitelja. Zaštitari/zaštitarke će vidjeti učenike u situacijama kakve učiteljice i učitelji ne vide, jer se u izvannastavno i izvanškolsko vrijeme učenici dokazuju i potvrđuju u sasvim drugom svjetlu.

Osim uobičajenih zaštitarskih kompetencija koje se stječu na zaštitarskim programima osposobljavanja školski (pedagoški!) zaštitari bi trebali upoznati i osnove pedagogije i razvojne psihologije, kako bi razumjeli ponašanje i reakcije subjekata koji se oko njih najčešće kreću i kako bi mogli, barem na elementarnoj razini, objasniti ono što vide ili gdje trebaju i kako reagirati. Davno su pedagozi spoznali da u školi odgajaju svi i sve - svi zaposlenici te ukupno materijalno i duhovno okruženje u kojem učenici provode vrijeme.

Zaključak

U zadnjih nekoliko godina hrvatska javnost često sluša razgovore o školi koja radi u jednoj smjeni. U državama EU to je već dugogodišnja praksa, a tamo često razumiju da se u istoj učionici može zadovoljavati razvojne potrebe osmogodišnjaka i petnaestogodišnjaka? Kada se spomene rad škole u jednoj smjeni većina pomisli kako će se školske zgrade zaključavati u 14 sati i učenicima biti onemogućen ulazak i boravak u tim skupim zgradama.

Glavne poruke koje donosi prethodni tekst mogu se sažeti u nekoliko rečenica: Nema kvalitetne nastave ako glavni subjekti (učenici i učitelji) nisu oslobođeni svih vidova straha i stresa. U školskim zgradama gdje boravi 500 ili više subjekata sigurnost predstavlja važnu varijablu u ukupno školskom ozračju. Školu čine ljudi (i djeca), pa osiguravanje zadovoljavanja sigurnosti kao važne ljudske potrebe treba uključivati ljude (a ne samo tehniku!).

Razmatranje uloge škole (i mjesta školske zgrade) u odgajanju i odrastanju djece i mladih treba imati u vidu specifičnost osnovne škole u odnosu na srednje općeobrazovne i strukovne škole. Zgrade osnovnih škola nalaze se, u pravilu, u blizini mjesta stanovanja svakog školskog obveznika u Hrvatskoj. Ne postoje takvi statistički podaci, a li može se procijeniti da većina školske populacije ne putuje do zgrade osnovne škole više od tri kilometra. Za razliku od tih zgrada, zgrade srednjih općeobrazovnih i strukovnih škola nalaze se samo u većim naseljima (gradovima). O tim činjenicama ovisi kako će te zgrade biti korištene za zadovoljavanje razvojnih potreba djece i mladih. Najgora varijanta je da te skupe i funkcionalne zgrade budu zaključane više od pola godine te da se zabranjuje ulazak mladih u njih jer će devastirati taj lijepo uređeni i skupi prostor!

Istaknuto je da glavni sadržaj i aktivnost koje se organiziraju u školi predstavlja nastava. Međutim, školskim kurikulumima se, osim nastave, u školi planiraju i ostvaruju razni drugi sadržaji i projekti koji su, jednako kao i nastava, veoma važni za odgajanje i odrastanje subjekata koji u njih dolaze i provode dio svoga života.

Svaka odrasla osoba kao službeni zaposlenik škole koja može pomoći organizirano korištenje školskih prostora u izvannastavno vrijeme je od velike koristi. Djeca i mladi se vole okupljati oko škole koja se nalazi u blizini mjesta njihova stanovanja i svako njihovo tjeranje od tih prostora (s igrališta i natkrivenih školskih prostora) bila bi s pedagoškog i socijalnog motrišta štetna. Uvođenje (pedagoških) zaštitara u škole je vrijedna ideja, ali se može izroditi u rješenja koja su pedagoški više štetna negoli korisna. Zato ostvarivanju te ideje treba pristupiti izuzetno ozbiljno i stručno, kako bi glavni subjekti zbog kojih škola postoji imali određenu korist.

Literatura

- Berk. E. L. (2007), Psihologija cjeloživotnog razvoja. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bezinović. P. & Tkalčić, M. (2002), Škola i psihosomatski simptomi kod srednjoškolaca. Napredak. V143, n3, 279-290.
- Bilić, V. (1999), Agresivnost mladih i mogućnost pomoći. Obnovljeni život, v54, n1, 69-77.
- Bilić, V. & Zloković, J. (2006), Emocionalno i tjelesno nasilje nad djecom u školi. Napredak, v 147, n 1, 5 – 15
- Bognar, L. & Matijević, M. (2002), Didaktika. Zagreb: Školska knjiga.
- Bouillet, D. & Bijedić, M. (2007), Rizična ponašanja učenika srednjih škola i doživljaj kvalitete razredno-nastavnog ozračja. Odgojne znanosti. v9, n2, 271-290.
- Domović, V. (2004), Školsko ozračje i učinkovitost škole. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Matijević, M. & Radovanović, D. (2011), Nastava usmjerena na učenika. Zagreb: Školske novine.
- Nelsen, J. (2001), Pozitivna disciplina. Čačak: Inter Gradex Trade.
- Opić, S. & Jurčević-Lozančić, A. (2008), Kompetencije učitelja za provedbu pedagoške prevencije poremećaja u ponašanju. Odgojne znanosti, v10, n 1, 181-194.
- Pastuović, N. (1997), Osnove psihologije obrazovanje i odgoja. Zagreb: Znamen.
- Puževski, V. (2002), Škola otvorenih vrata. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Vasta, R., Haith, M. M. & Miller, S.A. (1998), Dječja psihologija. Jastrebarsko: "Naklada Slap"
- Vizek Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M. & Miljković, D. (2003), Psihologija obrazovanje. Zagreb: IEP – Vern.
- Zloković, J. & Bilić, V. (2004), Fenomen maltretiranja djece. Zagreb: Nakladnička kuća Ljevak.